
Prikaz

Holm Sundhaussen
**Gospodarska povijest
Nezavisne Države Hrvatske
u nacionalsocijalističkom
veleprostoru 1941.-1945.:
Propast jedne eksploatacijske
strategije**

Plejada, Zagreb, 2025., 429 str.

Knjiga *Gospodarska povijest Nezavisne Države Hrvatske u nacionalsocijalističkom veleprostoru 1941.-1945.: Propast jedne eksploatacijske strategije* njemačkog povjesničara Holma Sundhaussena fundamentalno je djelo o ekonomskoj povijesti Hrvatske tijekom Drugog svjetskog rata. Knjiga je izvorno objavljena 1983. u Stuttgartu pod naslovom *Wirtschaftsgeschichte Kroatiens im nationalsozialistischen Großraum 1941-1945, Das Scheitern einer Ausbeutungsstrategie*, a na hrvatski jezik prevela ju je još početkom 2000-tih istaknuta hrvatska povjesničarka Mira Kolar-Dimitrijević. Knjigu je za tisak priredio Matko Globačnik, povjesničar i urednik u izdavačkoj kući Plejada. Holm Sundhaussen (1942.–2015.), istaknuti njemački stručnjak za povijest Jugoistočne Europe, temeljito je analizirao cjelokupno gospodarstvo Nezavisne Države Hrvatske na osnovi sustavnih arhivskih istraživanja u Njemačkoj, Hrvatskoj i Srbiji te ga je, koristeći se doista širokom i relevantnom

literaturom, smjestio u gospodarski veleprostor tadašnje nacističke Njemačke.

Knjiga je podijeljena na četiri glavna dijela, potom slijede zaključak, popis kratica, literatura, velik broj tablica, desetak crteža i sedam karata. Posebno treba spomenuti dodatak hrvatskom izdanju knjige u kojem je uz životopis autora objavljen tematski posložen popis izabranih radova o NDH objavljenih nakon izlaska njemačkog izdanja knjige.

U prvom dijelu, pod naslovom “Okvirne gospodarske i političke pretpostavke njemačke dominacije u Jugoistočnoj Europi i postanak ustaške države”, autor u tri zasebna poglavlja razmatra ključne strukturne pretpostavke njemačke dominacije u tom dijelu Europe. Najprije u prvom poglavlju daje pregled onog što se prije 1941. smatralo njemačkim jugoistočnoeuropskim veleprostorom. Jugoistočna Europa je u gospodarskom pogledu neposredno pred Drugi svjetski rat postala gotovo u potpunosti vezana za Njemačku. O tome svjedoči i činjenica, kojom se Sundhaussenova knjiga pobliže ne bavi, da je primjerice Kraljevina Jugoslavija 1939. godine 48,4% uvoza te 41,7% izvoza ostvarivala s Njemačkom. Usto je s protektoratom Češke i Moravske ostvarivala 6,1% uvoza, odnosno 11,5% izvoza. Sve to ukazivalo je na potpunu vezanost tadašnje Jugoslavije, a samim time i Banovine Hrvatske za njemački gospodarski prostor. Doda li se tome da je od ostalih zemalja značajan udio u vanjskoj trgovini tadašnje Jugoslavije imala samo Italija (15,7% uvoza, 14,5% izvoza), posve je jasno da je u tom razdoblju na djelu bila potpuna ovisnost međunarodne ekonomske razmjene tadašnje države s Njemačkom i Italijom. To je,

dakako, važno i za Banovinu Hrvatsku, te Sundhausen konstatira da ekonomska razmjena NDH s Trećim Reichom nije dostigla razinu koja je bila ostvarena tijekom Banovine Hrvatske.

NDH je kao država, prema Sundhausenovu mišljenju, imala zadaću da upotpuni njemački gospodarski veleprostor (*Grosswirtschaftsraum*) i omogući Hitleru laku opskrbu sirovinama, žitaricama i radnom snagom. NDH se, s ekonomske točke gledišta, trebala jednostavno stopiti sa širim nacističkim projektom. Pritom je podjela između Hitlerove Njemačke i Musolinijeve Italije bila napravljena uglavnom u skladu s interesima eksploatacije njezinih bogatstava (boksita, željezne rudače, drva, žita, radne snage). Na NDH se, drugim riječima, primijenio koncept eksploatacijske strategije, kao *de facto* svojevrsan oblik kolonijalizma. Autor to rječito pokazuje kada ističe da su njemačka nastojanja u pogledu NDH bila usredotočena na to “da se u središtu pozornosti nađu sirovine, dok je industrijalizacija NDH bila u drugom planu” (str. 143-144). Ne bi li dodatno potkrijepio takvo stajalište, navodi mišljenje Hasslachera, predsjednika Zemaljskog odbora za NDH, koji je u jednom izvještaju njemačkoj grupaciji industrije iz studenog 1942. nedvosmisleno istaknuo da “Hrvatska u osnovi treba ostati poljoprivredna zemlja i da se stoga njezina industrijska izgradnja unatoč autarkičnim nastojanjima ne treba podržavati, već da je treba ograničiti samo na industriju vezanu uz tlo pri čemu ni u tome ne treba ići do kraja u doradi i specijalizaciji” (str. 144).

U drugom poglavlju Sundhausen daje prikaz geneze nastanka ustaške države 1941. Ukratko prikazuje munjeviti travanjski rat, osnovne prijevode onog što se

za vrijeme Kraljevine Jugoslavije povezi-valo s hrvatskim pitanjem, sam nastanak ustaškog pokreta, proglašenje NDH i povlačenje njezinih granica te sve aspekte imovinske i pravno-dužničke likvidacije Jugoslavije. U sljedećem poglavlju daje kratak prikaz teritorija, stanovništva i gospodarskog sustava NDH. U tom dijelu knjige autor sublimira ekonomski potencijal novostvorene države, ukazujući na izazove vezane uz njezin geografski položaj, nacionalni sastav stanovništva, prometnu (ne)povezanost i raspoloživost ekonomskih resursa.

Drugi dio knjige, pod naslovom “Uvlačenje NDH u njemački gospodarski veleprostor”, najprije, u prvom poglavlju, donosi ciljeve njemačke gospodarske politike u NDH, a zatim, u drugom, prikaz njemačkog udjela kapitala u poduzećima koja su djelovala na području te države. Taj dio posebno je zanimljiv jer precizno prikazuje poduzeća u granama rudarstva, naftnog gospodarstva, metalske i metaloprerađivačke industrije, kemijske industrije i ostalih industrija. Autor detaljno opisuje praktičnu dominaciju njemačkih tvrtki u svim tim granama i potpunu podređenost hrvatskih tvrtki. Primjerice, u području rudarstva Kraljevina Jugoslavija bila je četvrta u iskopu boksita u svjetskoj proizvodnji, a praktički su se sva takva rudokopna nalazišta nalazila na teritoriju NDH, na nekoliko mjesta u Bosni i Hercegovini te dalmatinskom zaleđu u današnjoj Hrvatskoj. Najznačajnija tvrtka za rudarenje boksita bila je Kontinentalno boksitno rudokopno i industrijsko dioničko društvo sa sjedištem u Zagrebu, čiji je većinski paket dionica bio u rukama Vereinigten Aluminiumwerke iz Berlina, a nakon osnivanja NDH Nijemci su bili većina i u upravnom odboru.

Jednako tako, Njemačka je preuzela koncesije nad naftnim nalazištima i uspostavila potpuni monopol nad proizvodnjom nafte i naftnih derivata. Većina se proizvoda izvozila u Njemačku po niskim cijenama. Treba, međutim, istaći da je Njemačka potakla istraživanje povezano s nalazištima nafte na području Hrvatske, primjerice kod Kutine i Gojila, što se održalo do danas.

Sektor koji je Njemačkoj bio možda i najunosniji odnosio se na drvnu industriju. Od samog osnutka NDH Treći Reich bio je zainteresiran za drveno bogatstvo koje se prostiralo na području današnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine. I prije rata Njemačka je držala najveći dio vlasništva u najvažnijem poduzeću u toj branši, Slavonia exportu, a nastojala je steći dominantno vlasništvo i u druga dva poduzeća u toj branši (Našička tvornica tanina i paropila d.d. sa sjedištem u Zagrebu i Gutman d.d. sa sjedištem u Bilišću). “Njemačka nastojanja da preuzmu Našičku d.d. i Gutman d.d. su tijekom 1941. godine prijetila da se pretvore u oštar gospodarski sukob Njemačke i NDH” (str. 163). Taj dio knjige vrlo je vrijedan jer podastire izrazito detaljan uvid u funkcioniranje njemačkih tvrtki u gospodarskom sustavu NDH.

Slijedi poglavlje u kojem se razmatra iskorištavanje proizvodnih čimbenika s područja NDH, te se posebna pozornost pridaje iskorištavanju radne snage na osnovi odlaska tisuća ljudi na rad u njemački Reich. Autor pokazuje da je, prema sporazumu između Trećeg Reicha i NDH u svibnju 1941., njemačkom gospodarstvu na raspolaganje trebalo staviti 47 500 radnika. No kako je već tijekom ljeta 1941. na rad u Njemačku bilo otpremljeno 45 000 radnika, spomenuti se je broj kasnije na-

dopunjavao. Tako je prema jednom dogovoru bilo “predviđeno da se dogovoreni kontingent povisi na 100.000 osoba” (str. 202), premda takav sporazum na kraju nije sklopljen. Broj radnika s područja NDH uvijek je bio predmet spora između vlasti NDH i nacističke Njemačke. Za razliku od vlasti NDH, koje su tvrdile da se u Trećem Reichu nalazi oko 200 000 radnika s njezina područja, njemačke vlasti tvrdile su da se radi samo o 110 000 radnika te su tražile da se na rad u Njemačku uputi dodatni kontingent od 30 000 osoba. Stvarni broj radnika iz NDH i način njihova odlaska na rad u Treći Reich dodatno su rasvijetlila istraživanja koja su objavljena nakon izlaska Sundhauszenove knjige 1983., npr. knjiga Anne-Marie Gruenfelder *U radni stroj velikog Njemačkog Reicha* (Zagreb, 2007).

U posljednjem poglavlju drugog dijela knjige detaljno je prikazan promet roba i obračuna između Njemačke i NDH. Taj dio knjige iznimno je važan jer donosi vrlo detaljan prikaz klirinškog režima razmjene dobara i usluga između NDH i Trećeg Reicha. Sundhauszen najprije prikazuje sredstva međudržavnih gospodarskih odnosa i dominantan položaj Njemačke u vanjskoj trgovini NDH. Nakon toga slijedi prikaz opsega i strukture razmjene dobara, a zatim prikaz prometa uslužnih djelatnosti kapitala. Posebnu pozornost zaslužuje sljedeći odjeljak, koji se odnosi na vojnička plaćanja NDH i poseban račun “M”. Okupacijske snage – talijanske (do rujna 1943.) i njemačke (do kraja rata) – plaćale su se iz proračuna (riznice) NDH. To je predstavljalo golem teret za financije NDH, te su od 1943. Nijemci pristali da se dio tih troškova subvencionira iz njemačkog proračuna. No te su subvencije ustvari predstavljale dug

koji se zapisivao kao obveza NDH. Usto, njemački vojnici koristili su se bonovima kojima su od hrvatskih civila kupovali različite vrste robe. Iznosi koje su na taj način iskoristili dosegli su više milijardi kuna, što je postao ogroman uteg za financije NDH. Građani su te bonove nastojali unovčiti kod financijskih institucija NDH, no taj proces nije išao bez problema. Sve to potaklo je strahovit rast crnog tržišta.

Treći dio knjige, pod naslovom "Razvoj domaćeg gospodarstva NDH", podastire svojevrsnu političku ekonomiju te države, opisuje njezin socijalno-ekonomski poredak, zasnovan na svojevrsnom obliku korporativizma, ali i procese nazadovanja proizvodnje i stalne opskrbe krize. Taj dio ima pet zasebnih poglavlja, a odmah u prvom poglavlju obrađena je sama struktura novog poretka zasnovanog na korporativizmu. Sundhaussen općenito opisuje ustroj novog sustava upravljanja gospodarstvom, navodeći kao primjer sustav stručnih zajednica (za alkohol i šećer, mlijeko, životinjske masti itd.) te ključnu ulogu koju je u upravljanju tim procesima imalo Ministarstvo za obrt, industriju i trgovinu. No "u svakidašnjem životu pokazalo se neprovedivim upravljanje gospodarstvom preko unaprijed određene organizacije. Nasuprot stručnim zajednicama, stajao je veliki broj obrtnika koji se nisu željeli organizirati, unatoč visokim globama i kaznama zatvorom... Opća gospodarska kriza u zemlji, izazvana postupcima okupacijskih snaga i otporom naroda, a koja je utjecaj države ograničila na one dijelove zemlje gdje je vojska imala svoja uporišta, nije pridonosila uspješnijem oblikovanju zajednica" (str. 268).

Sve to dovodilo je u pitanje i djelotvornost drugih institucija koje su bile nami-

jenjene upravljanju gospodarstvom. To se prije svega odnosi na funkcioniranje Državnog gospodarstvenog povjerenstva NDH (DGP), kao svojevrsnog koordinacijskog tijela za ekonomska pitanja. To se tijelo spominje tek usputno, no o njegovoj se važnosti mnogo više moglo saznati nakon što je objavljena knjiga Jere Jereba *Državno gospodarstveno povjerenstvo Nezavisne Države Hrvatske od kolovoza 1941. do travnja 1945.* (Zagreb, 2001). Od kolovoza 1941. do rujna 1942. na njegovu je čelu bio Slavko Kvaternik. U listopadu 1942., nakon njegova micanja s funkcija u strukturama vlasti NDH i odlaska za veleposlanika u Slovačku, to je tijelo prestalo djelovati. Ostalo je samo Povjerenstvo za državne nabave iz inozemstva, koje je inicijalno bilo tek odjel DGP-a. Na kraju je tog mjeseca bilo odlučeno da Ministarstvo narodnog gospodarstva objedinjuje sve ekonomske resore osim Ministarstva državne riznice.

Zadnji dio tog poglavlja govori o nasilnom preuzimanju posjedovnih odnosa. Sundhaussen jasno pokazuje da se "novi poredak usmjerio prije svega protiv Židova i Srba, ali i protiv političkih protivnika ustaškog režima" (str. 269). Odlučivanje zasnovano na rasističkim načelima imalo je teške posljedice za industriju. Židovi su, primjerice, imali većinsko vlasništvo u tekstilnoj i kemijskoj industriji te u trgovini, pa je njihova brutalna eliminacija imala razoran utjecaj na gospodarstvo. Sundhaussen donosi detaljan popis izravnih i neizravnih mjera kojima se provodila rasistička politika vezana uz vlasništvo nad poduzećima. Jedan krak takve politike zahvatio je, dakako, i vlasništvo nad zemljom, te je srpskim dobrovoljcima iz 1914. oduzeta zemlja u Slavoniji i Srije-

mu koja im je bila dodijeljena stvaranjem Kraljevine SHS. Zbog toga su dobrovoljci bježali u Srbiju ili su se priključili snagama otpora.

Naredno poglavlje bavi se ekonomskim neuspjehom NDH, slomom proizvodnje i permanentnim nestašicama. Autor najprije pokazuje kako je zbog sudjelovanja ljudi u ratnim postrojbama, protjerivanja i ubojstava došlo do smanjivanja aktivnog stanovništva, te je razina proizvodnje u poljoprivredi kontinuirano padala. "Stalna kriza gospodarstva NDH velikim je dijelom bila posljedica neprestane krize u agrarnom području. Manje stoga što je gotovo 80% stanovništva živjelo od rada u poljoprivredi, a mnogo više zato što je poljoprivreda temelj prehrambenog gospodarstva u ratnim vremenima kad dobiva 'prvorazredno stratejsko značenje'" (str. 290). Već sredinom 1941., nekoliko mjeseci nakon nastanka NDH, prehrana stanovništva postala je ogroman problem. Nedostatak radne snage i vojna djelovanja bitno su ugrozili proizvodnju dostatnih količina hrane. Razvoj gospodarenja sirovinama doživio je jednako osjetno smanjivanje, uvelike uzrokovano i činjenicom da su se najosjetljivija područja za gospodarenje sirovinama nalazila u mješovitim etničkim područjima Bosne i Hercegovine, gdje je pokret otpora konstantno onemogućavao sustavnu eksploataciju te vrste ekonomskih resursa. Njemačkim okupacijskim vlastima posebno je bila neugodna propast boksitnog programa, u koji se polagalo velika očekivanja. Zbog uništavanja prometnica i ometanja prometa na gotovo svim cestama (1.700 km porušenih pruga u listopadu 1942.) vlast NDH s vremenom nije mogla osigurati sirovine i energiju ni za vlastitu proizvodnju, a kamoli za izvoz.

Opće propadanje proizvodnje na kraju je neizbježno dovelo do svojevrstne deindustrijalizacije. To bi nas moglo navesti na zaključak, kojim se Sundhaussen posebno ne bavi, da je konkurencija njemačke industrije bila jedan od uzroka pada proizvodnje i deindustrijalizacije. Tvornice za proizvodnju željezničkih vagona i strojeva u NDH, primjerice, nisu uspjele opstati jer su bile premale u odnosu na četrdesetak takvih tvornica u Njemačkoj. Kemijska industrija bila je suočena sa sličnom vrstom ograničenja. Na području NDH postojalo je, naime, više poduzeća za proizvodnju boja i lakova koja nisu loše poslovala, te je njemački koncern IG Farbenindustrie bio zainteresiran za kupnju dionica i razvoj kako bi mu jeftiniji resursi i radna snaga pripomogli na europskom tržištu. No hrvatskoj je strani jasno stavljeno do znanja da nikada neće moći razviti te firme do razine koja bi im omogućila da postanu ozbiljna konkurencija njemačkim.

Ni državna politika cijena i prihoda, o kojoj se govori u trećem poglavlju tog dijela knjige, nije bila odveć uspješna. Naime, kako ističe Sundhaussen, "ukupnost vanjskih i unutarnjih ometajućih činitelja našla je svoj najveći izraz u kretanju cijena" (str. 320). Cijene su rasle i prije nastanka NDH, a neumitan tijek njihova rasta nastavio se od prvog dana njezina osnivanja. Da bi doskočile takvom trendu, ustaške su vlasti u studenom 1941. osnovale državni ured za utvrđivanje cijena i nadnica, kao dio Ministarstva za obrt, industriju i trgovinu. No što se više Vlada NDH trudila obuzdati cijene koje su vladale na crnom tržištu kao indikator nestašice, to je više, protiv svoje volje, pridonosila širenju ilegalne trgovine i daljnjem skoku cijena (str. 325). U tom dijelu knjige autor donosi niz vrlo preciznih

prikaza politike prihoda i neusklađenosti te politike, razvoja cijena, troškova života i realnih prihoda, koji na izrazito dokumentiran način prikazuju socijalni aspekt ekonomskog života u NDH.

Potom slijedi poglavlje o državnim financijama i cirkulaciji novčanica. Sundhaussen prikazuje tri godišnja proračuna NDH za razdoblje od 1942. do 1944. Za njihovo razumijevanje ključan je odnos između redovnih i izvanrednih izdataka. Naime, proračun za 1942., primjerice, iznosio je 10,9 milijardi kuna, od čega je 2,9 milijardi bilo planirano za obranu. Naredne godine povećan je na 16,4 milijarde, od čega je na obranu trebalo otpasti 5,3 milijarde, da bi proračun za 1944. narastao na 31,6 milijardi, od čega je na obranu trebalo potrošiti oko 10 milijardi kuna. Međutim, u svim tim godinama pojavljivali su se izvanredni izdaci koji su daleko nadmašivali planirane rashode, prije svega one koji se odnose na obranu. U knjizi se navodi podatak da su se samo tijekom 1944. izdaci podigli na vrtoglavih 70-90 milijardi kuna. To je, dakako, onemogućavalo vođenje bilo kakve smislene proračunske politike, a ishod takvih procesa bila je galopirajuća inflacija i konstantno obezvjeđivanje kune. Za ponudu novca bio je zadužen emisijski zavod koji se nalazio izravno pod državnom riznicom, a funkcionirao je kao centralna banka. U srpnju 1941. napravljena je zamjena dinara za kune po omjeru 1:1 u obujmu od oko 8 milijardi kuna. Do kraja 1944. masa novca narasla je na oko 140 milijardi kuna. Zamjena za njemačku reichsmarku (RM) napravljena je nepovoljno prema tečaju 20 kuna za 1 marku, odnosno 2,6 kuna za jednu talijansku liru (američki dolar imao je vrijednost od 2,5 marke ili 50 kuna). Jednostavno govoreći,

kuna nije imala pokriće ni u zlatu ni u depozitima, već samo u proizvodnji i radnoj snazi. U jesen 1942. tečaj je porastao na 40 kuna za jednu marku, u proljeće 1943. na 60 kuna za jednu marku, da bi na kraju rata tečaj došao na 120 kuna za jednu marku.

Četvrti dio knjige, naslovljen "Pokušaj bilance nacionalsocijalističkog veleprostornog gospodarstva s posebnim osvrtom na jugoistočnoeuropske zemlje", svojevrsna je komparativna rekapitulacija gospodarstva NDH. Ekonomski sustav za vrijeme NDH nije omogućio ekspanziju proizvodnje. Novih otvaranja pogona nije bilo, te se ostalo na industriji i obrtima koji su bili aktivni i prije rata. Od svih iskopanih sirovina u Hrvatskoj tek se mali dio (primjerice, samo 4% olova) nastavio obrađivati u industrijskim procesima u tvornicama na teritoriju NDH. Jedina iznimka u pogledu prerade sirovina odnosila se na željeznu rudu, jer postojala su važna nalazišta u BiH s donekle oformljenom industrijom za preradu željezne rude, te se 45% sirovine prerađivalo unutar teritorija NDH.

No sve to nije omogućilo da NDH postane ozbiljan izvoznik robe u nacionalsocijalističkom veleprostoru. Upravo suprotno, "NDH se pretvorila u prostor u koji je trebalo robu ubacivati" (str. 355). NDH ni izdaleka nije bila najvažniji ekonomski partner Njemačkoj u tom dijelu Europe, posebice s obzirom na njemački uvoz iz NDH. Na strani uvoza daleko je najvažnija bila Mađarska, a potom Rumunjska. Kada se pogleda njemački izvoz, daleko najvažnija bila je Rumunjska, potom Mađarska i Slovačka, a tek nakon njih NDH.

Kada se razmotre svi ekonomski pokazatelji njezina funkcioniranja, može se zaključiti, ističe Sundhaussen, da je NDH

dala doprinos nacionalsocijalističkom ratnom gospodarstvu samo u radnoj snazi i vojničkom plaćanju okupacijskih snaga. U ostalim funkcijama ona jednostavno nije uspjela dati odgovarajući doprinos njemačkom ratnom gospodarstvu, kojeg je bila dio. NDH je postala opterećenje Trećem Reichu, osobito nakon kapitulacije Italije, kada je briga za održanje NDH u potpunosti pala na Treći Reich. Štoviše, Njemačka je morala “stalno uvećavati svoje usluge NDH kako bi spriječila prijevremeni gospodarski ‘kolaps’ zemlje” (str. 356).

Prethodnom rečenicom može se zaključiti prikaz ove vrijedne knjige o teškom i neugodnom razdoblju hrvatske ekonomske povijesti. Knjiga je napisana s izvanrednom suptilnošću te potkrijepljena velikim brojem dokumenata i izvornih radova posvećenih razdoblju NDH, potvrđujući reputaciju Holma Sundhaussena kao vrhunskog povjesničara koji se bavio prostorom Jugoistočne Europe. Stoga još jednom valja uputiti veliku zahvalu profesorici Kolar-Dimitrijević na prijevodu toga važnog djela i izdavačkoj kući Plejada što se odlučila na objavljivanje prijevoda, koji je predugo bio neobjavljen. Knjigu preporučujemo svima koji se bave hrvatskom ekonomskom poviješću, ali i poviješću hrvatskih javnih politika.

*Zdravko Petak
Sveučilište u Zagrebu,
Fakultet političkih znanosti*

Prikaz

Anton Jäger
**Hyperpolitik: Extreme
Politisierung ohne politischen
Folgen**

Suhrkamp, Berlin, 2023., 136 str.

Knjiga Antona Jägera, povjesničara političkih ideja zaposlenog na Katoličkom sveučilištu Lueven, pokušaj je definiranja fenomena aktualne politike pomoću novog pojma *hiperpolitika*. Knjiga je naišla na velik odjek u njemačkoj javnosti. Prikazana je u svim važnijim nacionalnim medijima, uz uglavnom pozitivne kritike. Zanimljivo je da se autor pridružio novom trendu u društvenim znanostima, te je pisao na engleskom jeziku. Prvo izdanje knjige u prijevodu na njemački jezik objavljeno je kod uglednog izdavača Suhrkampa.

Autor svoju analizu zasniva na dvije istraživačke osi. Na prvoj pokazuje stupanj politizacije društva, a na drugoj njegovu institucionalizaciju, koju propituje kroz članstvo u strankama, sindikatima, klubovima, crkvama i civilnim udrugama. Na osnovu tih kriterija podijelio je politiku na masovnu, na postpolitiku, antipolitiku i hiperpolitiku. Napominje da pojam *hiperpolitika* nije mogao u potpunosti definirati jer se radi o “fluidnom fenomenu”. Terminom *hiperpolitika* označio je sadašnju tendenciju stvaranja snažnog političkog etosa, dinamičnih političkih sukoba i netrpeljivih rasprava o rodu, kulturu otkazivanja, krizu